

Pierre Bourdieu
ŠTO ZNAČI GOVORITI

BIBLIOTEKA **PSIHA**

**Izdaje
IK »NAPRIJED«**

**Direktor
RADOVAN RADOVINOVIĆ**

**Glavni urednik
MILAN MIRIĆ**

**Urednici
MURADIF KULENOVIĆ
GVOZDEN FLEGO
MIRJANA DOBROVIĆ**

1. poglavlje

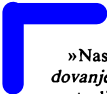
Proizvođenje i reproduciranje legitimnog jezika

»Kao što ste rekli, gospodine! Morali bi postojati zakoni koji bi štitili stečena znanja.

Uzmite, na primjer, jednoga od naših dobrih đaka, skromnog, marljivog, jednog koji je već u početnim razredima u posebnoj bilježnici zapisivao pojedine formule izražavanja.

I koji je, gutajući tokom dvadeset godina svaku riječ svojih profesora, na kraju stekao neku vrstu sitne intelektualne uštedine: zar mu ona ne pripada jednako kao što bi mu pripadala kuća ili novac?«

P. CLAUDEL, *Satenska cipela*

»Nasuprot bogatstvima koja impliciraju simultano posjedovanje a ne podliježu nikakvoj promjeni, jezik prirodno uspostavlja potpunu zajednicu, gdje svi slobodno crpući iz *općeg blaga*, spontano pridonose njegovu očuvanju.«¹ Opisujući simboličko prisvajanje kao neku vrstu mistične participacije koja je općenito i podjednako dostupna svakomu pa prema tome isključuje bilo kakvo razvlaštenje, Auguste Comte pruža pravi primjer one iluzije jezičnog komunizma kojom je opsjednuta cjelokupna lingvistička teorija. Tako, recimo, Saussure rješava pitanje ekonomskih i društvenih uvjeta prisvajanja jezika a da ga uopće ne mora ni postavljati jer se, kao i

1. A. Comte, *Système de politique positive*, T. II. Statique sociale, 5. izdanje., Paris, Siège de la société positiviste, 1929, str. 254 (potcrtao P. Bourdieu).

Auguste Comte, utječe metafori blaga, primjenjujući je jednako i na »zajednicu« i na pojedinca: on govori o »unutrašnjem blagu«, o »blagu deponiranom kroz govornu praksu u subjektima pripadnicima iste zajednice«, o »zbiru individualnih jezičnih blaga«, ili pak o »zbiru otisaka deponiranih u svakom mozgu«. Zasluga je Chomskoga što je univerzalnom subjektu-govorniku eksplicitno pripisao savršenu jezičnu kompetenciju kakvu mu je saussureovska tradicija pridavala prešutno: »Lingvistička se teorija, po temeljnoj pretpostavci, bavi *idealnim govornikom-slušaoцем, koji je integriran u potpuno homogenu jezičnu zajednicu, savršeno vlada svojim jezikom* i zaštićen je od pojava koje *nisu gramatički pertinentne*, kao što su ograničenja pamćenja, nesabranost, slabljenje pažnje ili interesa, ili greške u primjenjivanju jezičnog znanja u realizacijama. Takav je bio, čini mi se, stav osnivača moderne opće lingvistike, i ne vidim nijednog uvjerljivog razloga da on bude mijenjan.«² Ukratko, u ovoj optici kompetencija je kod Chomskoga samo drugo ime za saussureovski jezik.³ Jeziku kao »općem blagu« što ga kao nedjeljivo vlasništvo posjeduje cjelokupna grupa odgovara jezična kompetencija kao »polog« tog »blaga« u svakom pojedincu ili kao participacija svakog člana »jezične zajednice« u tom javnom dobru. Promjena u jeziku prikriva onu *fictio juris* s pomoću koje Chomsky, pretvarajući zakone imanentne legitimnog diskursu u univerzalne norme svake primjerene jezične prakse, vješto izbjegava pitanje ekonomskih i društvenih uvjeta stjecanja legitimne kompetencije i uspostavljanja tržišta na kojemu se ustanovljava i nameće ta definicija legitimnog i nelegitimnog.⁴

2. N. Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, M.I.T. Press, 1965, str. 3; ili, također, N. Chomsky et M. Halle, *Principes de phonologie générative*, prev. P. Encrevé, Pariz, Le Seuil, 1973, str. 25 (potcrtao P. Bourdieu).

3. Sam je Chomsky eksplicitno poistovjetio ta dva pojma, bar utoliko što je kompetenciju definirao kao »poznavanje gramatike« (N. Chomsky i M. Hale, *loc.cit.*) ili kao »interioriziranu generativnu gramatiku« (N. Chomsky, *Current Issues in Linguistic Theory*, London, Hag, Mouton, 1964, str. 10).

4. Iako je Habermas svoju čistu teoriju »komunikacijske kompetencije«, tu *analizu biti* komunikacijske situacije, dovršio i zaokružio izjavom o namjerama koja se odnosi na stupnjeve represije i na stupanj razvijenosti pro-

Službeni jezik i političko jedinstvo

Ako se želi pokazati kako lingvisti samo uključuju u teoriju prethodno konstruirani predmet, zaboravljajući pritom *društvene zakone* njegova *konstruiranja* i prikrivajući u svakom slučaju njegovu društvenu genezu, tada se za to ne može naći bolji primjer no što su oni paragrafi *Kursa opće lingvistike* u kojima Saussure raspravlja o odnosima između jezika i prostora.⁵ Hoteći dokazati da prostor ne određuje jezik nego da jezik određuje svoj prostor, Saussure napominje kako ni dijalekti ni jezici ne poznaju prirodnih granica jer neka fonetska inovacija, na primjer zamjena latinskog *c* glasom *s*, sama determinira područje svoje rasprostranjenosti unutrašnjom snagom vlastite autonomne logike, posredstvom skupa govornih subjekata koji prihvaćaju da budu njezini nosioci. Ova filozofija povijesti, po kojoj je interna dinamika jezika jedini uzrok granica njegova širenja, sakriva specifično politički proces unifikacije koji na kraju dovodi do toga da se određenom skupu »govornih subjekata« praktički nameće prihvaćanje službenog jezika.

Saussureovski jezik, taj istovremeno zakonodavni i komunikacijski kôd koji postoji i održava se neovisno o svojim korisnicima (o »govornim subjektima«) i o svojim upotrebama (o »govoru«), ima zapravo sve općepriznate osobine službenog jezika. Za razliku od dijalekta, on je uživao sve blagodati institucionalnih uvjeta nužnih za univerzalnu kodifikaciju i

izvodnih snaga, on ipak nije mogao izbjeći ideološki učinak apsolutizacije relativnog, učinak što ga očitavamo u šutnjama teorije kompetencije Chomskog (J. Habermas, 'Toward a Theory of Communicative Competence', in: H. P. Dreitzel, *Recent Sociology*, 2, 1970, str. 114—150). Ma koliko da je namjerna i provizorna, i primijenjena jedino zato da bi »omogućila« proučavanje »deformacija čiste intersubjektivnosti«, *idealizacija* (potpuno očita u upotrebi takvih pojmova kakvi su »ovladavanje općim kategorijama konstitucije dijaloga« ili »situacija govora, determinirana čistom subjektivnošću«) uspijeva iz komunikacijskih odnosa praktički izbaci odnose snaga koji se u njima ostvaruju u preobraženu obliku: dokaz za to pruža nekritičko preuzimanje pojmova kakav je *illocutionary force* [ilokuciona snaga] koji teži za tim da snagu riječi smjesti u riječi same a ne u institucionalne uvjete njihove upotrebe.

5. F. de Saussure, *Cours de linguistique générale*, Pariz i Lausanne. Payot, 1916, 5. izd. 1960, str. 275—280.

za nametnuto opće prihvaćanje. Na taj način priznat i (više ili manje kompletno) poznat u cijelom djelokrugu određene političke vlasti, on zauzvrat pridonosi učvršćenju vlasti koja je temelj njegove dominacije: on, naime, među svim članovima »jezične zajednice« koja se, prema Bloomfieldu, tradicionalno definira kao »grupa ljudi koji se služe istim sustavom jezičnih znakova«⁶, osigurava onaj minimum komunikacije koji je uvjet ekonomske proizvodnje pa čak i simboličke dominacije.

Govoriti jednostavno o *jeziku*, bez točnijeg određenja, onako kao što to čine lingvisti, znači prešutno prihvaćati *službenu* definiciju *službenog* jezika neke političke zajednice: to je onaj jezik što se unutar teritorijalnih granica te zajednice nameće svim njezinim pripadnicima kao jedini legitiman, a nameće se to kategoričnije što je službena situacija u kojoj se on upotrebljava (riječju »služben« veoma se točno prevodi pridjev *formal* kojim se služe lingvisti engleskog jezičnog izraza)⁷. Kao proizvod autora koji su ovlašteni da pišu, fiksiran i kodificiran propisima gramatičara i profesora, čija je zadaća uz to da utvrljuju u glave njegovu pravilnu upotrebu, jezik je *kôd*, u smislu šifre koja omogućuje uspostavljanje ekvivalencija između zvukova i značenja, ali i u smislu sustava propisa koji reguliraju jezičnu praksu.

Službeni je jezik usko povezan s državom. I to i u svojoj genezi i u svojoj društvenoj upotrebi. Uvjeti konstituiranja jedinstvenog jezičnog tržišta, kojim dominira službeni jezik, stvaraju se u procesu konstituiranja države: obavezan u službenim prilikama i u službenim prostorima (u školi, u javnim

6. L. Bloomfield, *Language*, London, George Allen, 1958, str. 29. Kao što saussureovska teorija jezika zanemaruje činjenicu da se jezik ne nameće isključivo svojom vlastitom snagom i da on svoje geografske granice duguje političkom činu ustanovljenja, činu koji je arbitran i čija je arbitranost (i u samoj znanosti o jeziku) ignorirana, tako isto i bloomfieldovska teorija »jezične zajednice« ne uzima u obzir političke i institucionalne uvjete »međusobnog razumijevanja«.

7. Pridjev *formal*, koji u engleskom označava kontrolirani, njegovani, usiljeni jezik — za razliku od familijarnog, opuštenog — ili ukočenu, izvještačenu i formalističku osobu, poprima također značenje francuskog pridjeva '*officiel*', (a *formal dinner*), tj. primjeren obrascima, zahtjevima forme, usklađen s propisima, pravovaljan (*formal agreement*).

službama, u političkim institucijama itd.), taj državni jezik postaje teorijska norma prema kojoj se objektivno mjere sve jezične prakse. Nikoga ne opravdava nepoznavanje jezičnog zakona, koji ima svoje pravosudne organe, gramatičare, i svoje organe prisile i nadzora, nastavnike i profesore, ovlaštene da *općenito* ispituju i pravnoj sankciji školske kvalifikacije podvrgavaju jezičnu sposobnost *svih* govornih subjekata.

Da bi se jedan način izražavanja između više njih (jedan jezik u slučaju dvojezičnosti, jedna upotreba jezika u slučaju društva podijeljenog u klase) nametnuo kao jedini legitimni način, nužno je da jezično tržište bude jedinstveno i da praktičko mjerilo za različite dijalekte (klasne, regionalne ili etničke) bude legitimni jezik ili legitimna jezična upotreba. Integritetnost u istu »jezičnu zajednicu«, koja je proizvod političke dominacije, neprekidno reproduciran institucijama kadrim da nameću opće priznavanje dominantnog jezika, uvjet je uspostavljanja odnosa jezične dominacije.

Standardni jezik: proizvod »prilagođen normama«

Poput različitih grana zanatstva, koje su prije pojave velike industrije sačinjavale, kao što je rekao Marx, sve same odvojene »zábrane«, lokalne varijante sjevernofrancuskog jezika (*la langue d'oïl*) do 18. stoljeća, i regionalni dijalekti sve do danas, razlikuju se od župe do župe i — kao što pokazuju karte dijalektologa — fonološke, morfološke i leksikološke osobine raspoređene su po oblastima koje se nikada uzajamno potpuno ne poklapaju i samo slučajno ponekad odgovaraju granicama administrativnih ili vjeroispovjednih teritorijalnih jedinica.⁸ I doista, kad nema *objektivizacije* u pisanom obliku i, napose, kad nema gotovo juridičke *kodifikacije* ka-

8. Samo transfer predodžbe o nacionalnom jeziku rada ideju o postojanju regionalnih dijalekata, podijeljenih u poddijalekte koji se i sami dalje granaju — ideju čiju valjanost dijalektologija izričito odbacuje (usp. F. Brunot, *Histoire de la langue française des origines à nos jours*, Pariz, A. Colin. 1968, str. 77–78). I nije slučajno što nacionalizmima gotovo uvijek mora overladati ta iluzija jer su oni osuđeni na to da i sami, čim pobijede, reproduciraju proces unifikacije na čije su učinke prije s indignacijom ukazivali.

kvu implicira konstituiranje službenog jezika, tada »jezici« postoje samo u svom praktičnom stanju, to jest u obliku bar djelomično uskladenih jezičnih habitusa i usmenih proizvođenja tih habitusa:⁹ sve dok se od jezika traži jedino da osigura minimum uzajamnog sporazumijevanja prilikom (vrlo rijetkih, uostalom) susreta između susjednih sela ili regija, uopće se ne postavlja problem uzdizanja nekoga govora na razinu norme govorenja (mada se u zapaženim govornim razlikama pronalaze motivi za isticanje vlastite jezične superiornosti).

Do francuske revolucije proces jezične unifikacije stapa se s procesom izgrađivanja monarhističke države. »Dijalekti«, koji katkad imaju neke od osobina što ih pridajemo »jezicima« (većina njih primjenjuju se i u pismenoj upotrebi, u pravnim spisima, komunalnim odlukama itd.), i književni jezici (kao što je jezik poezije južnofrancuskih zemalja) — neka vrsta »umjetnih jezika«, različitih od svih dijalekata kojima se služi stanovništvo njihovih područja — počevši od 14. stoljeća, bar u središnjim pokrajinama sjevernofrancuskih oblasti, postupno ustupaju mjesto općem jeziku koji se izgrađuje u obrazovanim krugovima u Parizu i koji se, izdignut u status službenog jezika, upotrebljava u obliku utvrđenom učenim, tj. pismenim saobraćanjem. Usporedo s time, pučke i čisto usmene upotrebe svih tako istisnutih regionalnih dijalekata srozavaju se u status »*patoisa*«, i to zbog parcelizacije (povezane s napuštanjem pisanih oblika) i zbog unutrašnjeg rasula (pod djelovanjem leksičkih ili sintaktičkih pozajmica), a te su pojave posljedica društvenog obezvjeđivanja tih dijalekata: budući da su prepušteni seljacima oni se, u opreci s otmjenim ili obrazovanim načinima govora, definiraju negativno i pogrdno (što dokazuje, uz ostale indicije, promjena značenja riječi »*patois*«, kojom se najprije označavao »nerazumljiv jezik«, a zatim »iskvaren i sirov jezik, kakvim govori prosti puk«, Furetièreov *Rječnik*, 1690).

U oblastima provansalskog jezika jezična je situacija posve drugačija: tek u 16. stoljeću, pod utjecajem postupnog ustanovljenja

9. To se jasno očituje u poteškoćama što ih za vrijeme francuske revolucije izaziva prevođenje dekreta: budući da praktični jezik nije opremljen političkim vokabularom i raskomadan je u dijalekte, treba umjetno stvoriti jedan prosječni jezik (onako kao što danas postupaju branitelji provansalskih jezika koji, osobito utvrđivanjem i standardizacijom pravopisa, proizvode jezik veoma teško dostupan običnim govornicima).

administrativne organizacije vezane uz kraljevsku vlast (kada se, napose, pojavljuje mnoštvo administrativnih službenika nižeg ranga, namjesnika, predstojnika, sudaca itd.), pariški dijalekt počinje u službenim spisima zamjenjivati različite dijalekte provansalskog jezika. Nametanje francuskoga kao službenog jezika ne izaziva potpuno ukidanje pismene upotrebe dijalekata, ni kao administrativnog ili političkog niti pak kao književnog jezika (tako da se do revolucije održala provansalska književnost); a u usmenoj upotrebi dijalekti ostaju predominantni. Uočavaju se već zamci dvojezične situacije: dok su članovi pučkih klasa, osobito seljaci, upućeni jedino na lokalna narječja, pripadnicima aristokracije, trgovačke i poslovne buržoazije i, prije svega, obrazovane sitne buržoazije (onim istima koji će odgovoriti na upitnik velečasnog Grégoirea i koji su apsolvirali različite stupnjeve jezuitskih škola, tih institucija jezične unifikacije) mnogo je češće dostupna upotreba službenog jezika, pismena ili govorna, ali oni ujedno vladaju i dijalektom (još uvijek u uporabi u većini privatnih pa čak i javnih situacija), i po tome su predodređeni za funkciju *posrednikā*.

Pripadnicima tih lokalnih građanskih slojeva, župnicima, liječnicima ili profesorima, koji svoj položaj zahvaljuju tome što vladaju sredstvima izražavanja, unifikatorska jezična politika revolucije donosi samo korist: promoviranjem službenog jezika u status nacionalnog jezika oni dobivaju faktički monopol u politici i, općenitije, u komuniciranju sa centralnom vlašću i s njezinim predstavnicima, i taj će monopol biti karakteristično obilježje lokalnih mogućnika za vrijeme svih francuskih republika.

Nametanje legitimnog jezika u borbi protiv svih idioma i patoisā dio je političke strategije kojoj je zadatak da osigura dugovječnost tekovina revolucije proizvedeći i reproducirajući novog čovjeka. Condillacovska teorija, po kojoj je jezik *metoda*, omogućava poistovjećenje revolucionarnog jezika i revolucionarne misli: reformirati jezik, očistiti ga od upotreba vezanih uz staro društvo i nametnuti ga zatim tako očišćena — to znači nametnuti misao koja je i sama očišćena i moralno pročišćena. Bilo bi naivno politiku jezične unifikacije pripisivati samo tehničkim potrebama komuniciranja između različitih dijelova državnog teritorija i, napose, između Pariza i pokrajine, ili pak smatrati da je ona izravan proizvod etatičkog centralizma koji je odlučio slomiti »lokalne partikularizme«. U sukobu između francuskog jezika revolucionarne inteligencije i idioma ili patoisā radi se o borbi za moć nad simbolima, borbi u kojoj je ulog *formiranje* i *re-formiranje* mentalnih struktura. Ukratko, nije riječ

samo o komunikaciji nego i o nametanju jednog novog autoritativnog diskursa, s njegovim novim političkim rječnikom, s njegovim terminima obraćanja i referencije, s njegovim metaforama i eufemizmima i s predodžbom o društvu kakvu on implicira i kakva se — zbog toga što je vezana uz nove interese novih društvenih grupa — ne može iskazati lokalnim govorima oblikovanim pod utjecajem upotreba vezanih uz specifične interese seljačkih grupa.

Prema tome, tek kad se pojavljuju nove upotrebe i nove funkcije što ih sobom donosi konstituiranje nacije, tê posve apstraktne grupe utemeljene na pravu, tek tada postaje nužan *standardni* jezik, bezličan i anoniman kao što su i službene upotrebe kojima on treba da služi, i u isto vrijeme postaje nužan rad na standardizaciji proizvoda jezičnih habitusa. Primjeran rezultat tog rada na kodifikaciji i standardizaciji predstavlja rječnik: na osnovi znanstvenog snimanja stanja, on kumulira sve tokom vremena nagomilane *jezične resurse*, napose sve moguće primjene iste riječi (ili sve moguće između istog značenja), registrirajući usporedo pojedine međusobno različite društvene upotrebe, pa čak i one ekskluzivne (s time da ih onda kad su izvan granica prihvatljivosti obilježava znakom isključenja, npr. *zast.*, *nar.* ili *arg.*). Na taj način on daje prilično točnu sliku jezika u Saussureovu smislu, kao »zbira individualnih jezičnih blaga« koji ima sve uvjete za funkciju »univerzalnoga« koda: *standardizirani* je jezik u stanju da funkcionira bez prisile i bez pomoći vanjskih okolnosti, i mogu ga odašiljati i primati svaki pošiljalac i svaki primalac, čak i takvi koji ništa ne znaju jedan o drugome, posve u skladu sa birokratskim zahtjevima predvidljivosti i proračunljivosti, jer ti zahtjevi pretpostavljaju da postoji opći tip funkcionara i opći tip stranke, bez ikakvih drugih osobina osim onih što ih zadobivaju administrativnim određenjem svoga građanskog statusa.

U procesu razrade, ozakonjavanja i nametanja službenog jezika školski sistem vrši presudnu funkciju: on »stvara sličnosti iz kojih nastaje zajednička svijest, taj cement nacije«. A Georges Davy ide i dalje i podsjeća na funkciju nastavnika kao učitelja govorenja koji je samim tim i učitelj mišljenja: »On (nastavnik) po svojoj funkciji svakodnevno djeluje na

sposobnost izražavanja svake ideje i svakog osjećaja: na jezičnu sposobnost. Djecu, čije je jezično znanje sasvim zbrkano ili koja čak govore različite dijalekte i patoise on uči služiti se istim, jedinstvenim, jasnim i ustaljenim jezikom i time ih posve prirodno potiče na to da vide i osjećaju stvari na isti način; tako on radi na izgrađivanju zajedničke svijesti nacije.«¹⁰ Whorfovskaja — ili, recimo, humboldtovskaja¹¹ — teorija jezične djelatnosti, teorija koja podržava tu viziju obrazovanja kao sredstva »intelektualne i moralne integracije« u Durkheimovu smislu, pokazuje srodnost s durkheimovskom filozofijom konsenzusa a tu je srodnost, uostalom, potvrdilo pomicanje riječi *kôd*, kodeks, iz prava u lingvistiku: *kôd* (u značenju »šifra«), koji upravlja pisanim jezikom — a pisani se jezik poistovjećuje s ispravnim jezikom, za razliku od razgovornog jezika (*conversational language*), prešutno smatranog inferiornim — zadobiva snagu zakona u sistemu obrazovanja i zahvaljujući tom sistemu.¹²

Obrazovni sistem, čije se djelovanje u toku čitavog 19. stoljeća širi i intenzivira,¹³ zacijelo direktno pridonosi obezvređivanju pučkih načina izražavanja, degradiranih u status »žargona« i »papazjanije« (kao što kažu rubne bilješke nastavnika), i nametnutom priznavanju legitimnog jezika. Ali u obezvređivanju dijalekata i uspostavljanju nove hijerarhije jezičnih upotreba najpresudnija je zacijelo uloga dijalektičkog odnosa između školstva i tržišta rada ili, točnije, između unifikacije školskog (i jezičnog) tržišta — povezane s ustanovlje-

10. G. Davy, *Éléments de sociologie*, Pariz, Vrin 1950, str. 233.

11. Humboldtova teorija jezika, u čijim je izvorištima bilo veličanje jezične »autentičnosti« baskijskog naroda i slavljenje para jezik-nacija, jasno je povezana sa shvaćanjem o unifikatorskoj zadaći sveučilišta, shvaćanjem što ga je Humboldt ugradio u osnivanje Berlinskog sveučilišta.

12. Posredstvom školskog sistema, koji u njezinu službu stavlja svoju vlast da dodjeljuje kvalifikacije, gramatika zadobiva pravu juridičku djelotvornost: ponekad (kao, na primjer, 1900. g. u vezi sa slaganjem prošlog participia u konjugaciji s glagolom *avoir*) gramatika i pravopis postaju predmetom *pravnih propisa*, i to zato što, zahvaljujući ispitima i svom utjecaju na stjecanje titula, kontroliraju pristup mjestima i položajima u društvu.

13. Tako se u Francuskoj počevši od 1816. godine, dakle mnogo prije no što je bilo propisano obavezno školovanje, neprekidno povećava broj škola i školovanjem obuhvaćene djece, a u vezi s time i korpus i prostorna disperzija nastavničkog osoblja.

njem školskih kvalifikacija koje vrijede na nacionalnoj razini i neovisne su, bar službeno, o socijalnim ili regionalnim svojstvima nosilaca kvalifikacijskih titula — i unifikacije tržišta rada (koju, između ostalog, prati razvitak administracije i povećanje korpusa službenika).¹⁴ Da bi se subjekti potčinjenih jezičnih kompetencija pridobili za to da surađuju na uništavanju vlastitih izražajnih sredstava — na primjer, nastojeći da govore »francuski« pred svojom djecom, ili tražeći od njih da u obitelji govore »francuski«, i to sa više ili manje jasno očitovanom intencijom da povećaju svoju vrijednost na školskom tržištu — škola je morala biti doživljavana kao glavni, ili čak jedini prilazni put prema administrativnim službeničkim mjestima, koja su bila to traženija što je industrijalizacija slabije napredovala; a takvi su se uvjeti stjecali češće u krajevima gdje su se govorili »dijalekti« i »idiomi« (osim u istočnim regijama) nego u krajevima sjeverne polovine Francuske u kojima se govorio »patois«.

Unifikacija tržišta i simbolička dominacija

Zapravo, kao što ne smijemo zanemariti doprinos političke težnje za unifikacijom (očite i na drugim područjima, na primjer u pravu) u *fabriciranju* jezika koji lingvisti prihvaćaju kao prirodnu datost, isto tako ne smijemo smatrati da je ta politička intencija jedina odgovorna za generalizaciju upotrebe dominantnog jezika kao dimenziju unifikacije tržišta simboličkim dobrima, popratne pojave unifikacije privrede, a također i kulturne proizvodnje i prometa. To je vidljivo na primjeru tržišta bračnih razmjena, gdje su proizvodi dotad uglavnom kolali unutar zaštićenog zabrana lokalnih tržišta pa su se pokoravali njihovim specifičnim zakonima formiranja

14. Gledajući iz te perspektive, mogli bismo zacijelo razumjeti paradoksalan odnos između jezičnog udaljavanja različitih pokrajina u 19. stoljeću i njihova doprinosa javnim službama u 20. stoljeću: departmani koji, prema anketi što ju je vodio Victor Duruy 1846. g., imaju pod Drugim carstvom najveći postotak odraslih koji ne govore francuski i djece od 7 do 13 godina koja ne znaju ni čitati ni ispravno govoriti francuski, počevši od prve polovine 20. stoljeća daju izuzetno visok broj službenika a ta je pojava, kao što je poznato, povezana s visokim stupnjem obuhvaćenosti djece obrazovanjem u školama drugog stupnja.

cijena, a sada su se odjednom našli obezvrijeđeni generalizacijom vladajućih kriterija vrednovanja i diskreditiranjem »seoskih vrednota«, zbog čega je naglo pala vrijednost *seljaka*, tako da su oni često bili osuđeni na beženstvo. Vidljiv na svim područjima prakse (u sportu, pjesmi, odjeći, stambenoj kulturi itd.), proces unifikacije proizvodnje i prometa ekonomskih i kulturnih dobara povlači za sobom postupno zastarjevanje nekadašnjeg načina proizvodnje habitusa i njihovih produkata. Stoga je razumljivo zašto žene, kao što su to sociolingvisti često uočavali, brže usvajaju legitimni jezik (ili legitimni izgovor): one su osuđene na to da se ne opiru vladajućim upotrebama — i po podjeli rada među spolovima, koja ih svrstava u domenu potrošnje, i po logici braka, koji je za njih glavni, ako ne i jedini put društvenog uspona, i gdje se one kreću uzlaznim smjerom — i zbog toga su predisponirane da, prije svega u školi, prihvaćaju nove zahtjeve tržišta simboličkih dobara.

I tako se pojavni oblici dominacije koji su u uzajamnoj vezi s unifikacijom tržišta ostvaruju tek posredstvom cijeloga niza specifičnih institucija i mehanizama, a jezična politika u užem smislu, pa čak i izričite intervencije grupa pritisaka, samo su najpovršinskiji vid tih institucija i mehanizama. Pa ako razvoj službenog jezika pretpostavlja političku ili ekonomsku unifikaciju koju on sa svoje strane i podupire, to nipošto ne znači da taj razvoj treba pripisivati direktnoj djelotvornosti juridičkih ili parajuričkih prisila (koje mogu nametnuti, u najboljem slučaju, učenje, ali ne i općenitu upotrebu pa time ni autonomno reproduciranje legitimnog jezika). Svaka simbolička dominacija pretpostavlja neku vrstu sudioništva onih koji su joj podvrgnuti, a to sudioništvo nije ni pasivno potčinjavanje vanjskoj prisili ni slobodno pristajanje uz određene vrijednosti. Priznavanje legitimnosti službenog jezika nema ničeg zajedničkog ni s izričito ispovijedanim, promišljenim i opozivim vjerovanjem, ni s intencionalnim činom prihvaćanja »norme«; ono se nalazi ugrađeno kao praktički sadržaj u dispozicijama koje su, u toku dugog i polaganog procesa usvajanja, neprimjetno ucjepljivane djelovanjem provjera na jezičnom tržištu i koje su, prema tome, bez ikakve cinične raču-

nice i bez ikakve svjesno doživljene prisile, prilagođene šansama postizanja materijalne i simboličke dobiti kakvu zakoni formiranja cijena svojstveni određenom tržištu objektivno obećavaju posjednicima određenog jezičnog kapitala.¹⁵

Osobitost simboličke dominacije sastoji se upravo u tome što ona pretpostavlja da onaj tko joj je podvrgnut zauzima stav koji nije opterećen uobičajenom dilemom između slobode i prisile: »izbori« habitusa (na primjer »izbor« pravilnog izgovora glasa *r* u nazočnosti govornika legitimnog jezika) vrše se, bez udjela svijesti i prisile, aktiviranjem dispozicija koje su doduše nesumnjivo proizvod društvenih determinizama, ali se ujedno uspostavljaju izvan domene svijesti i izvan prisile. Težnja da se traženje uzroka svede na traženje odgovornosti prikriva činjenicu da *zastašivanje*, simboličko nasilje koje nije svjesno svoje nasilničke prirode (budući da ne mora sadržavati nikakav *čin zastašivanja*), može djelovati jedino na osobu koja je (po svom habitusu) predisponirana da osjeti strah, dok druge osobe i ne znaju za nj. Točnije bi bilo reći da uzrok plašljivosti treba tražiti u odnosu između zastašujuće situacije ili zastašujuće osobe (koja može zaniijekati vlastitu zapovjednu poruku) i zastašene osobe; ili bolje rečeno, između društvenih uvjeta proizvodnje jedne i druge osobe. A to nas upućuje, korak po korak, na cjelokupnu društvenu strukturu.

Može se, po svemu se čini, pretpostaviti da se upute presudne za izgrađivanje habitusa ne prenose ni kroz jezik ni kroz svijest nego putem sugestija sadržanih u prividno *naj-beznačajnijim* vidovima stvari, situacijā ili praksā svakodnevice: na primjer, modalitet praksā, načini kako gledamo, kako se držimo, šutimo ili čak govorimo (»pogledi negodovanja«, »ton« ili »držanje puno predbacivanja« itd.) *bremeniti* su nalogima koji su tako odlučni, tako teško opozivi samo zato što su bezglasni i podmukli, uporni i prodorni (taj se *tajni kôd* izričito razotkriva prigodom karakterističnih kriza u obitelji, kriza adolescencije ili bračnih kriza: očita disproporcija između žestine pobune i uzroka koji je izazivaju proizlazi

15. To znači da se »jezični običaji« ne mogu mijenjati dekretima, kao što to često vjeruju pristalice volunтарыstičke politike »obrane jezika«.

odatle što se u tom trenutku najbezazleniji akti ili riječi prepoznaju u svom istinskom značenju, kao zapovijedi, zastrašivanja, pozivi, opomene, prijete, i što se to njihovo značenje razotkriva s osobitom žestinom, jer oni i dalje djeluju s onu stranu svijesti pa čak i s onu stranu pobune koju izazivaju). Moć sugestije, koja djeluje posredstvom stvari i osoba, ne kazuje djetetu, poput naredaba, što treba da čini, nego što ono jest, i time ga potiče da postane i trajno ostane ono što treba da bude; i ta moć je uvjet djelotvornosti svih vrsta simboličke moći koje će kasnije ovladati habitusom predisponiranim da ih osjeti. Odnos između dviju osoba može biti takav da je dovoljno da se jedna od njih pojavi pa da već samim time onoj drugoj — bez svoje volje, a pogotovu bez ikakve naredbe — nametne određenu definiciju situacije i nje same (na primjer, kao zastrašene osobe), i ta je definicija veoma kategorična i neosporna upravo stoga što uopće ne mora biti izriječom potvrđena.

Priznavanje što ga iznudaže to nevidljivo i ujedno bezglasno nasilje iskazuje se u izričitim izjavama kakve su one na temelju kojih je Labov utvrdio da se isto *vrednovanje glasa r* susreće kod govornika iz različitih klasa, dakle govornika čije se *izgovaranje glasa r* razlikuje. Ali to se priznavanje najjasnije očituje u svim onim upornim ili trajnim korekcijama kojima potčinjeni, u očajničkoj težnji za ispravnošću, svjesno ili nesvjesno podvrgavaju žigosane vidove svog izgovora, svog rječnika (sa svakovrsnim eufemizmima) i svoje sintakse; ili u onoj smetenosti zbog koje oni »ostaju bespomoćni«, nesposobni da »pronađu prave riječi«, kao da im je netko iznenada oduzeo njihov vlastiti jezik.¹⁶

Razlikovna odstupanja i društvena vrijednost

I tako, ako ne uočavamo i posebnu vrijednost koja je objektivno priznata legitimnoj upotrebi jezika i društvenu utemeljenost te povlastice, tada vlastitom krivnjom upadamo u

16. »Dezintegriran« jezik kakav registrira anketa u odgovorima govornika iz potčinjenih klasa izazvan je samim odnosom uspostavljenim u anketiranju.

jednu od dviju dijametralno suprotnih grešaka: ili nesvjesno apsolutiziramo nešto što je objektivno relativno i, u tom smislu, arbitrarno, to jest dominantnu upotrebu, jer osnovanost vrijednosti koja joj je priznata, osobito na obrazovnom tržištu, tražimo jedino u svojstvima samog jezika, na primjer u kompleksnosti njegove sintaktičke strukture; ili uspijevamo izbjeći taj oblik *fetišizma*, ali samo zato da bismo upali u zamku izrazite naivnosti *znanstvenog relativizma* koji zaboravlja da naivno gledanje nije relativističko pa arbitrarnom relativizacijom dominantne upotrebe odbija da njezin legitimitet prihvati kao činjenicu, iako joj je on društveno priznat, i to ne samo od nosilaca dominacije.

Da bi se u znanstvenom diskursu reproducirala fetišizacija legitimnog jezika do koje dolazi u stvarnosti dovoljno je, poput Bernsteina, opisivati svojstva »razrađenog kôda« i pritom taj društveni produkt ne dovoditi u vezu s društvenim uvjetima u kojima se on proizvodi i reproducira, dakle u najmanju ruku s *obrazovnim* uvjetima, kao što bi se to moglo očekivati u oblasti sociologije odgoja: »razrađeni kôd« se na taj način ustanovljava kao apsolutna norma za sve jezične prakse, i one se tada mogu zamišljati još jedino u optici *depriviranosti*. I obrnuto, ako se zanemari sve što pučka upotreba i znanstvena upotreba duguju svojim objektivnim relacijama i strukturi odnosa dominacije između klasa, odnosa što ga te upotrebe reproduciraju u svojoj specifičnoj logici, tada dolazi do *kanonizacije* »jezika« potčinjenih klasa takvog kakav jest: tom se stavu priklanja Labov kad, u nastojanju da »pučki jezik« rehabilitira nasuprot teoretičarima *depriviranosti*, govornjivosti i pompoznu brbljavost buržoaske omladine suprotstavlja preciznosti i konciznosti izražavanja djece crnačkih geta. To, drugim riječima, znači smetnuti s uma činjenicu da se jezična »norma« — kao što je on sam pokazao (na primjeru onih emigranata novijeg datuma koji osobito oštro osuđuju svaki iskrivljeni izgovor, pa prema tome i svoj vlastiti) — nameće svim pripadnicima iste »jezične zajednice«, i to specijalno na obrazovnom tržištu i u svim službenim situacijama, gdje su verbalizam i rječitost često nezaobilazni.

Politička unifikacija i, u vezi s njom, nametanje službenog jezika uspostavljaju između *različitih upotreba tog jezika* odnose koji se po svemu razlikuju od teoretskih odnosa (kakav je odnos između *mouton* i *sheep* što ga Saussure spominje

kad dokazuje arbitrarnost znaka) između različitih jezika kojima govore grupe međusobno neovisne politički i ekonomski: legitime prakse, svojstvene nosiocima dominacije, služe kao mjerilo za sve jezične prakse, i upravo unutar sistema praktički konkurentnih varijanata stvarno se — svaki put kad se steknu svi izvanjezični uvjeti za konstituiranje jezičnog tržišta — formira vjerojatna vrijednost koju mogu objektivno postići jezični proizvodi različitih govornika, a time se određuje i odnos što će ga svaki od njih imati prema jeziku i, u isto vrijeme, sama proizvodnja svakoga od njih.

Tako, na primjer, jezične razlike koje su razdvajale pripadnike različitih regija prestaju biti uzajamno nesumjeraljivi *partikularizmi*: svedene *de facto* na jedinstven obrazac »općeg« jezika, one su prognane u zabran *regionalizama*, »nevaljalih izraza i grešaka u izgovoru« koje učitelji u školama kažnjavaju.¹⁷ Reducirane na status lokalnih ili vulgarnih žargona, jednako nepodesnih za službene prigode, pučke upotrebe službenog jezika bivaju sustavno obezvređivane. Javlja se težnja za uspostavljanjem sistema *sociološki pertinentnih* jezičnih opozicija koji nema ničeg zajedničkog sa sistemom lingvistički pertinentnih jezičnih opozicija. Drugim riječima, razlike što ih otkriva konfrontacija načinā govorenja ne svode se na razlike koje lingvist konstruira na temelju vlastitog kriterija pertinentnosti: ma kako znatan bio onaj dio funkcioniranja jezika koji nije podložan variranju, uvijek postoji, na razini izgovora, rječnika pa čak i gramatike, čitav niz razlika povezanih na karakterističan način s društvenim razlikama i zane-marljivih u očima lingvista ali pertinentnih sa stajališta sociologa zato što ulaze u sistem lingvističkih opozicija koji je re-

17. Kad, naprotiv, neki jezik koji je dotad bio potčinjen osvoji status oficijelnog jezika, tada dolazi do *prevrednovanja*, i ono iz temelja mijenja odnos između jezika i njegovih korisnika. Tako da jezični sukobi nisu toliko nerealistični ni iracionalni (što ne znači da su direktno motivirani interesima) kao što to misle oni koji promatraju samo njihove (u uskom smislu) ekonomske uloge: preokret u simboličkim odnosima snaga i u hijerarhizaciji vrijednosti priznatih konkurentnim jezicima izaziva posve realne ekonomske i političke posljedice, bilo da se radi o prisvajanju položaja i ekonomskih povlastica rezerviranih za one koji raspolažu legitimnom kompetencijom, bilo da je riječ o simboličkim dobitima vezanim uz ugledan (ili bar ne preziran) društveni identitet.

tradukcija sistema društvenih razlika. Strukturalna sociologija jezika, prihvaćajući pouku od Saussurea ali izgrađena kao negacija njegova apstrahiranja, mora kao svoj predmet odabrati *odnos koji strukturirane sisteme sociološki pertinentnih jezičnih razlika povezuje sa jednako tako strukturiranim sistemima društvenih razlika*.

Društvene upotrebe jezika poprimaju *svoju specifičnu društvenu vrijednost* odatle što teže za tim da u sustave organiziraju razlike (između prozodijskih i artikulatornih ili leksikoloških i sintaktičkih varijanata) koje na simboličkoj ravnini *razlikovnih odstupanja* reproduciraju sustav društvenih razlika. Govoriti znači usvajati ovaj ili onaj od *izražajnih stilova* koji su već konstituirani u upotrebi i posredstvom upotrebe i koji su objektivno obilježeni svojim položajem unutar hijerarhije stilova čiji poredak odražava hijerarhiju odgovarajućih grupa. Ti stilovi, sustavi klasiranih i klasifikatorskih, hijerarhiziranih i hijerarhizatorskih razlika, udaraju svoj pečat onima koji ih usvajaju i spontana stilistika, opremljena praktičnim smislom za ekvivalentnost između obaju razlikovnih poredaka, kroz razrede stilističkih pokazatelja pronađe društvene klase.

Ističući lingvistički pertinentne konstante na štetu sociološki značajnih varijacija da bismo konstruirali umjetnu tvorevinu zvanu »opći« jezic, postupamo tako kao da se *spособnost govorenja*, koja je uglavnom dana svim ljudima, može poistovjetiti s *društveno uvjetovanim načinom ostvarivanja tē prirodne sposobnosti* jer postoji toliko različitih načina ostvarivanja koliko ima društvenih uvjeta usvajanja. Kompetencija dovoljna za proizvođenje razumljivih rečenica može biti posve nedovoljna za proizvođenje rečenica podobnih da budu *slušane*, rečenica koje mogu biti priznate kao *prihvatljive* u svim situacijama gdje ima razloga za govorenje. Ni ovdje se društvena prihvatljivost ne svodi jedino na usklađenost s gramatikom. Govornici lišeni legitimne kompetencije faktički su isključeni iz društvenih univerzuma u kojima je ona obavezna, ili su osuđeni na šutnju. Prema tome, nije rijetka sposobnost govorenja, koja je sastavni dio biološkog nasljeđa pa je stoga *univerzalna, dakle po svojoj biti nije razlikovna*,¹⁸ rijet-

ka je kompetencija potrebna za govorenje legitimnim jezikom, jer ona ovisi o društvenom nasljeđu i jer društvene razlike ponovo prevodi u logiku specifično simboličkih razlikovnih odstupanja ili, jednom riječi, razlikovanja.¹⁹

Uspostavljanje jezičnog tržišta stvara uvjete za objektivnu konkurenciju u kojoj i posredstvom koje legitimna kompetencija može funkcionirati kao jezični kapital koji, prigodom svake društvene razmjene, proizvodi *razlikovnu dobit*. Budući da ta dobit jednim dijelom zavisi od *rijetkosti* proizvoda (i odgovarajućih kompetencija), ona nije isključivo razmjerna sa cijenom koštanja obrazovanja.

Cijena koštanja obrazovanja nije jednostavan ni društveno neutralan pojam. Ona obuhvaća — u različitim stupnjevima, promjenljivim s obzirom na školske tradicije, na razdoblja i na discipline — troškove koji mogu znatno premašivati »tehnički« minimum potreban za osiguranje prenošenja kompetencije u užem smislu (ako je uopće moguće dati striktno tehničku definiciju obrazovanja koje je nužno i dovoljno za obavljanje neke funkcije i definiciju same te funkcije, pogotovu kad znamo da ono što je nazvano »distancom prema ulozi« — tj. prema funkciji — sve više ulazi u definiciju funkcije ukoliko stupanj unutar hijerarhije funkcija postaje viši: bilo da se, na primjer, očituje tendencija da se dužina studija (koja sačinjava dobar dio ekonomske cijene koštanja obrazovanja) vrednuje sama po sebi i neovisno o rezultatu što ga donosi (a takva tendencija ponekad izaziva, u odnosima među »elitnim školama«, neku vrstu nadmetanja u produžavanju studijskih ciklusa); bilo da se smatra — te dvije opcije, uostalom, ne isključuju jedna drugu — da je društvene kvalitete stečene kompetencije, koji se očitava u simboličkom mo-

18. Samo ono što je *fakultativno* može izazivati pojave *razlikovnosti*. Kao što pokazuje Pierre Encrevé, u slučajevima kategoričkih veza, koje uvijek svi uvažavaju, uključujući i pripadnike pučkih klasa, nema prostora za funkcioniranje razlika. Kad su strukturne prisile jezika obustavljene, tada se uspostavljanjem fakultativnih veza ponovo oslobađa taj prostor i, u vezi s time, dolazi do pojava razlikovanja.

19. Vidimo da nema smisla opredjeljivati se u sporu između (deklariranih ili nedeklariranih) nativista, po kojima je stjecanje sposobnosti govorenja uvjetovano postojanjem urođene dispozicije, i genetista, koji stavljaju naglasak na proces usvajanja učenjem: naime, ako je točno da sve nije programirano u čovjekovoj prirodi, i da se proces usvajanja ne svodi jednostavno na sazrijevanje, to je već dovoljna pretpostavka za pojavu jezičnih razlika koje mogu funkcionirati kao znakovi društvenog razlikovanja.

dalitetu praksâ, to jest u *načinu* obavljanja tehničkih radnji i iskorištavanja kompetencije, nerazdvojno povezan sa *sporošću* njezina usvajanja, tako da je kratak ili ubrzan studij uvijek pod sumnjom da na svojim proizvodima ostavlja tragove forsiranja ili žig nadoknađivanja izgubljenog. To ostantativno trošenje na naukovanje (to jest, trošenje vremena), ta očita tehnička rastrošnost koja daje legitimitet društvenim funkcijama, jedna je od komponenata vrijednosti što je društvo priznaje društveno zajamčenoj kompetenciji (to jest, u današnje vrijeme, kompetenciji što je školski sistem ovjerava »svjedodžbom«).

Budući da razlikovna dobit slijedi iz činjenice da je ponuda proizvoda (ili govornika) koji odgovaraju određenoj razini jezične (ili, općenitije, kulturne) kvalificiranosti niža no što bi bila da su svi govornici imali onako povoljne uvjete za stjecanje legitimne kompetencije kakve su imali govornici s najrjeđom kompetencijom,²⁰ ta se dobit logično raspodjeljuje razmjerno dostupnosti uvjeta stjecanja, a to znači razmjerno položaju govornika unutar društvene strukture.

Usprkos prividu, ovdje smo u najvećoj mogućoj mjeri udaljeni od saussureovskog modela *homo linguisticus*-a koji je, poput ekonomskog subjekta u walrasovskoj tradiciji, formalno slobodan u svojim jezičnim proizvodnjama (slobodan, na primjer, da za *chapeau* kaže *papo*, kao što govore djeca) ali koji može biti razumijevan, može razmjenjivati, komunicirati jedino uz uvjet da se pokorava pravilima općeg koda. To tržište poznaje samo čistu i savršenu konkurenciju između agensa koji su uzajamno zamjenljivi jednako kao i proizvodi što ih razmjenjuju i kao »situacije« u kakvima razmjenjuju, i koji su svi na istovjetan način prisiljeni prihvaćati princip ostvarivanja maksimalnog informativnog učinka (kao, u drugim djelatnostima, princip ostvarivanja maksimalne korisnosti), i ono je, kao što ćemo kasnije bolje uočiti, od realnog jezičnog tržišta jednako daleko kao »čisto« tržište od realnog ekonomskog tržišta s njegovim monopolima i oligopolima.

Osim karakterističnog djelovanja razlikovne rijetkosti treba uzimati u obzir i činjenicu da ovdje — zbog odnosa koji

20. Hipoteza o jednakoj dostupnosti uvjeta stjecanja legitimne jezične kompetencije samo je *mentalno eksperimentiranje* kojemu je zadaća da osvijetli jednu od *strukturnih posljedica* nejednakosti.

povezuje sustav jezičnih razlika sa sustavom ekonomskih i društvenih razlika — nije riječ o nekom relativističkom univerzumu razlika kadrih da se uzajamno relativiziraju, nego o hijerarhiziranom univerzumu odstupanja od oblika diskursa koji je (uglavnom) općenito priznat kao legitiman, to jest kao promjera vrijednosti jezičnih proizvoda. Dominantna kompetencija može kao jezični kapital koji osigurava razlikovnu dobit u svojoj relaciji s drugim kompetencijama funkcionirati jedino onda ako su neprekidno ispunjeni nužni uvjeti (to jest, unificiranost tržišta i nejednaka raspodijeljenost izgleda pristupa sredstvima proizvodnja legitimne kompetencije kao i legitimnim mjestima iskazivanja) da bi grupe koje posjeduju tu kompetenciju bile u stanju nametnuti je kao jedinu legitimnu na službenim tržištima (na mondenom, obrazovnom, političkom, administrativnom tržištu) i u većini jezičnih interakcija u kojima sudjeluju.²¹

Zbog toga su oni koji žele braniti neki ugroženi jezični kapital — na primjer, u današnjoj Francuskoj, poznavanje antičkih jezika — osuđeni na to da vode totalni rat: *vrijednost* kompetencije može se očuvati jedino ako se očuva tržište, to jest skup svih političkih i društvenih uvjeta proizvodnje proizvođača-potrošača. Branioci latinskog ili, u drugim kontekstima, francuskog ili arapskog jezika često se ponašaju tako kao da jezik njihove preferencije može nešto vrijediti bez obzira na tržište, to jest po svojim inherentnim kvalitetama (na primjer, po »logičkim« osobinama); ali u praksi oni brane tržište. Mjesto što ga obrazovni sistem dodjeljuje različitim jezicima (ili različitim kulturnim sadržajima) izuzetno je važan ulog u igri samo zato što ta institucija ima monopol ma-

21. Situacije gdje se jezični proizvodi izričito podvrgavaju vrednovanju, kao što su školski ispiti ili razgovori radi provjere sposobnosti kandidata, podsjećaju na vrednovanje koje se vrši u svakoj jezičnoj razmjeni: veoma brojna ispitivanja pokazala su da jezične karakteristike imaju veoma jak utjecaj na uspjeh u školi, na izgledu za namještenje, na profesionalnu uspješnost, na stav liječnika (koji posvećuju veću pažnju pacijentima iz buržoaske sredine i njihovim izjavama pa u odnosu prema njima, na primjer, formuliraju manje pesimističke dijagnoze) i, općenitije, na sklonost primalaca da surađuju s pošiljaocem, da mu pomažu ili da obavijesti što ih on daje smatraju vjerodostojnima.

sovnog proizvodnja proizvođača-potrošača, dakle reprodukcije tržišta o kojemu ovisi društvena vrijednost jezične kompetencije, njezina sposobnost da funkcionira kao jezični kapital.

Književno polje i borba za jezični autoritet

I tako, posredstvom strukture jezičnog polja kao sustava specifično jezičnih odnosa snaga, temeljenih na nejednakoj raspodjeli jezičnog kapitala (ili, drugim riječima, na nejednakoj raspoređenosti mogućnosti inkorporiranja objektiviziranih jezičnih resursa), struktura prostora izražajnih stilova reproducira u svom poretku strukturu odstupanja koja objektivno razdvajaju nejednake uvjete egzistencije. Da bismo potpuno shvatili strukturu tog polja, i osobito, da bismo razumjeli kako u okviru polja jezične proizvodnje postoji podoblast ograničene proizvodnje čije su bitne osobine određene time što u njemu proizvođači proizvode u prvom redu za druge proizvođače, moramo razlikovati dvije vrste jezičnog kapitala: kapital nužan za jednostavno proizvodjenje *običnog*, više ili manje legitimnog *govora* i kapital izražajnih sredstava (koji podrazumijeva usvajanje resursa deponiranih u objektiviziranom stanju u bibliotekama, u knjigama, a posebno u »klasicima«, u gramatikama, u rječnicima) kakav je nužan za proizvodjenje pisanog diskursa dostojnog da bude *objavljen*, to jest učinjen službenim. To proizvodjenje takvih sredstava proizvodnje kakva su legitimne verbalne i misaone figure, žanrovi, manire ili stilovi i, općenitije, svi diskursi predodređeni da budu »mjerodavni« i da budu navođeni kao primjer »pravilne upotrebe«, pribavlja proizvođaču moć nad jezikom, a time i nad običnim korisnicima jezika i nad njihovim kapitalom.

Kao što legitimni jezik nema sam u sebi moć da određuje svoje rasprostiranje, tako on nema ni moć da osigurava vlastitu trajnost u vremenu. Jedino neka vrsta *kontinuiranog stvaralaštva* — kakvo se ostvaruje u neprestanim borbama između različitih autoriteta koji se, unutar specijaliziranog polja proizvodnje, natječu za monopol nametanja legitimnog